

FOLOSIREA IMPROPRIE A UNOR NEOLOGISME DE ORIGINE LATINEASCĂ

LAURA ȘERBAN-PONTA

Foarte multe lucrări cu impact pedagogic, apărute în ultima vreme, s-au concentrat asupra masivului lot de anglicisme pătrunse în română.

Au fost neglijate astfel alte neologisme mai „vechi“ în limbă și cu o relevanță mai semnificativă în limba uzuală, a căror folosire ridică serioase probleme, mai ales în ce privește sensul lor.

Demersul nostru este, de fapt, o revenire asupra unor aspecte care interesează atât publicul larg, cât mai ales școala. Repertoriul de cuvinte ce urmează poate fi, evident, extins, cel la care ne-am oprit noi fiind stabilit în funcție de frecvența de întrebuițare a neologismelor respective.

Un număr mare de greșeli constă în deformarea sau în folosirea improprie a unor neologisme de origine latinească (imediată sau mai îndepărtată). Deși unele dintre ele au etimologie multiplă, ceea ce înseamnă că ne-au venit și din alte limbi (în primul rând din franceză), le tratăm împreună, în ordine alfabetică, indicând, de fiecare dată, și etimonul latinesc, care justifică forma considerată corectă sau literară a acestor împrumuturi neologice.

♦ **antedeluvian** și chiar **antideluvina** în loc de *antediluvian* < fr. *antédiluvien*, care înseamnă „anterior potopului biblic“, deci „stră-vechi, preistoric“; cf. lat. *ante* „înainte“ și lat. *diluvium* „potop“;

♦ **asteric** și **asterix** în loc de **asterisc** < fr. *astérisque* < lat. *asteriscus*, un derivat diminutival care provine din grec. *asterískos* și care înseamnă „steluță“;

♦ **convincțiune** în loc de **convicțiune** „convingere“ < fr. *conviction* < lat. *convictio*, *-onis* „probă, demonstrație“, derivat de la *convincere* „a convinge“;

♦ **corabora** în loc de **corobora** < fr. *corroborer* și lat. *corroborare* „a întări, a da forță unei idei sau unui argument“; cf. lat. *cum* „cu“ + *robur* „putere, forță“;

♦ **divident** și **deident** în loc de **dividend** < fr. *dividende* și it. *dividendo* < lat. *dividendus* „care trebuie împărțit“ < lat. *dividere* „a împărți“. Rețin aici o singură atestare a primei variante, care este, în același timp și cea mai frecventă: „Nu poți să scapi de răspunderea individuală sub motiv că ai primit instrucțiuni sau dividente de la alții“.

♦ **exudat** în loc de **exsudat** < fr. *exsudat*, care este extras din *exsudation*, iar acesta < lat. *exsudatio*, *-onis*, derivat de la *exsudo*, *-are*: „Bine ar fi să faceți un exudat faringian și analiza USH, îi recomandă chiar un medic unei paciente“ („Formula AS“, nr. 303(10) din 16–23 martie 1999, p. 4, col.3.

♦ **femenin** în loc de **feminin** < fr. *fēminin* și lat. *femininus*, un derivat de la *femina* „femeie“. Deformarea adjectivului neologic feminin se produce sub influența substantivului *femeie*, continuatorul lat. *familia*.

♦ **funerarii** în loc de **funeralii** < fr. *funerailles* < lat. ecleziastic *funeralia*, pl. neutru de la adj. *funeralis* „funebru“. Sub influența lui *funerar* din aceeași familie etimologică, *funeralii* se transformă adesea în *funerarii*: „Fabrici și uzine s-au oprit câteva minute în ziua funerariilor“ („ADEVĂRUL“, nr. 2417 din 5 martie 1998, p. 9, col. 1).

♦ **genoflexiune** în loc de **genuflexiune** < fr. *génuflexion* < lat. medieval *genuflexio*, *-onis*, compus din *genu* „genunchi“ + *flexio* „îndoire“. Varianta *genoflexiune* se explică, măcar în parte, prin reacția de tip hipercorect față de frecvența închidere a lui *o* la *u* (ca în: *avucat*, *cumpanie*, *maiur*, *majur* etc.).

♦ **inopinant** în loc de **inopinat** < fr. *inopiné* și lat. *inopinatus* „neașteptat, neprevăzut“. Varianta relativ frecventă *inopinant* se explică prin analogie cu numeroasele adjective și substantive termi-

nate în *-ant*: „Controalele, cum știți, sunt numeroase și inopinante“ („ADEVĂRUL“, nr. 2607 din 16 oct. 1998, p. 12, col. 4).

♦ **inoportuna** în loc de *importuna* < fr. *importuner*, un derivat de la adj. *importun* „care jenează sau deranjează“, împrumutat, la rândul lui, din lat. *importunus* „greu de abordat“ sau „de acces dificil“. Verbul *importuna* este deformat, prin etimologie populară, sub influența adj. *inoportun*.

♦ **juristconsult** în loc de **jurisconsult** < fr. *jurisconsulte* și lat. *jurisconsultus* „priceput în drept“; cf. lat. *ius*, *juris* „drept“ și *consultus* „cunoscător, priceput, abil, versat“. Sub influența lui *jurist*, unii scriu și *juristul consult* (în loc de *jurisconsultul*, forma corectă cu articol definit a acestui compus).

♦ **oprobiu** în loc de **oprobriu** < lat. *opprobrium* „necinste, rușine, dezonoare“; cf. și fr. *opprobre*, care are aceeași origine. Varianta neliterară *oprobiu* se explică prin simplificarea grupului consonantic *br* și prin fenomenul disimilării consonantice totale constând în suprimarea unuia dintre cele două sunete identice. Pentru o atestare a variantei neliterare, vezi „COTIDIANUL“, nr. 269 (2314) din 26.03.1999, p. 2, col. 7, unde se vorbește despre minoritatea albaneză „supusă oprobiului internațional“.

♦ **paleativ** în loc de **paliativ** < fr. *palliatif*, explicabil prin lat. medieval *palliativus*; varianta foarte răspândită *paleativ* se explică atât printr-o disimilare vocalică după formula *i-i > e-i*, cât și prin hipercorectitudine, constând în reacția față de obișnuita închidere a lui *e* la *i*.

♦ **percepte** în loc de **precepte**, pluralul lui *precept* < fr. *précepte*, al cărui etimon este lat. *praeceptum* „învățătură, recomandare, normă, regulă“, supinul transformat în substantiv al verbului *praecipio*, *-ere* „a recomanda, a sfătui, a da lecții, a învăța pe alții“ etc.

♦ **repercursiune** în loc de **repercusiune** < fr. *repercussion*, împrumutat, la rândul lui, din lat. *repercussio*, *-ōnis*, slab atestat, cu sensul de „reflecție a luminii“; varianta incorectă *repercursiune* se explică prin propagarea consoanei *r* sau chiar prin influența mai cunoscutului *curs*).

♦ **revindecare** (în loc de **revendicare**, infinitivul substantivizat al verbului *revendica* < fr. *revendiquer* sau chiar un reflex în limba română al fr. *revendication*; varianta *revindecare*, explicabilă prin influența lui *vindeca*, este simțită ca incultă).

♦ **ventrilog** în loc de **ventriloc** < fr. *ventriloque*, iar acesta din lat. (rar atestat) *ventriloquus* „care vorbește din stomac“. În structura acestui compus recunoaștem două cuvinte latinești: *venter*, *-ntris* „stomac“ și *loquor*, *loqui*, *locutus* (sau *loquutus*) *sum* „a vorbi“. *Ventrilocul* este, așadar, „persoana care poate rosti unele cuvinte fără a mișca buzele și cu o voce înăbușită, ce pare a veni din abdomen“. Varianta *ventrilog* (înregistrată în DLR și în DEX₂, s.v.) nu poate fi considerată o etimologie populară, cum a fost ea explicată, invocându-se confuzia cu acele compuse care au în partea a doua elementul de origine grecească *-log*. Modificarea formală în discuție este un caz tipic de analogie lexicală. Și aceasta pentru că transformarea lui *ventriloc* în *ventrilog* n-a fost determinată de un singur „element inductor“ (sau provocator de etimologie populară), ci de o întreagă serie paradigmatică sau „grup asociativ“.

O discuție și mai detaliată merită adjectivul **intrepid**, cu numeroasele lui variante, dintre care cea mai cunoscută este **întrepid** (înregistrată numai în DA, tom. II, p. 830, col.1). Așa cum arată și accentul cuvântului, etimonul imediat al acestui adjectiv este fr. *intrépide*, care înseamnă „îndrăzneț, curajos, cutezător sau temerar“. În franceză *intrépide* este un împrumut din latină, unde *intrepidus* e format cu ajutorul prefixului *in-* de la *trepidus* „care tremură, care este fricos“. Cine știe că a existat în latină acest adjectiv (cu sensul amintit) și știe, de asemenea, că *in-* este un prefix negativ va înțelege ușor că derivatul *intrépideus*, format în mod corect, nu poate să însemne decât „care nu tremură, care nu este fricos“. De aceea este surprinzător faptul că într-o lucrare de cultivare a limbii române ni se recomandă să scriem și să pronunțăm *intrepid*, fiindcă acest adjectiv ar proveni din lat. *intrepidus*. Or, un asemenea derivat n-a existat în latină și nici n-ar fi putut să existe, din moment ce al doilea *r* al bazei derivative nu se justifică etimologic. Că aceasta este realitatea ne-o dovedesc și celelalte neologisme care aparțin aceleiași familii etimo-

logice. E vorba de *trepida* (în latină *trepido*, -are, format tot de la *trepidus*), apoi *trepidație* și *trepidant*, în a căror structură constatăm, de asemenea, un singur *r* atât în română, cât și în celelalte limbi europene care folosesc neologismele citate.

Revenind la **intrepid**, menționăm că în limba vorbită, în presa cotidiană, în diverse publicații periodice sau chiar în unele opere beletristice am întâlnit următoarele variante ale acestui adjectiv: *intrepid* (deja citat și explicabil prin românizarea prefixului *in-*), **intrepid** (în care a avut loc propagarea consoanei *r* spre sfârșitul cuvântului), **întrepid** (în care constatăm atât românizarea prefixului *in-*, cât și propagarea lui *r*) și chiar **întreprind** (cu pluralul *întreprinzi*), rezultat în urma apropierii lui *intrepid* de verbul *a întreprinde* printr-o adevărată etimologie populară.

De asemenea, se impun câteva observații și în legătură cu **itinerar**. Deși a fost adeseori criticată și chiar ridiculizată, rostirea **itinerar** (în loc de **itinerar**) n-a dispărut nici ea din scrisul și mai ales din exprimarea orală a multor semidocti. Împrumutat din franceză (*itinéraire*), dar și direct din latină (*itinerarium*), acest neologism are ca rădăcină subst. *iter*, *itineris*, care înseamnă „drum“. Precum vedem, prezența consoanei *n* în silaba inițială (*intinerar*) nu se justifică în niciun fel, dar se explică prin fenomenul anticipării, ca și prin analogie cu neologismele care conțin prefixul *in-*. Aceeași explicație este valabilă și pentru varianta (la fel de incultă) **intinerant**, în loc de **itinerant** < fr. *itinerant*, a cărui rădăcină este, în ultima analiză, tot lat. *iter*, *itineris* „drum, cale și chiar călătorie“. În urma acestor precizări, e clar că trebuie să spunem și să scriem expoziție **itinerantă** (nu *intinerantă*). După modelul limbii franceze, vom spune, de asemenea, ambasador **itinerant**, circ **itinerant** și bibliotecă **itinerantă**, nepierzând din vedere că în latină a existat și verbul **itinerari** „a călători“.